

ARAP ve ACEM KAZASKERLİĞİ

(bk. KAZASKER).

ARAP AHMED CAMİİ

(bk. AHMED PAŞA CAMİİ).

ARAP BİRLİĞİ

(جامعة الدول العربية)

Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Ürdün,
Suriye, Lübnan ve Yemen tarafından
1945'te kurulan birlik.

Arapça adı Câmîatü'd-düveli'l-Arabiyye'dir (İng. Arab League / League of Arab States). Birlik, bağımsızlıklarını henüz yeni kazanmış bulunan kurucu üyelerin İngiltere, İtalya ve Fransa gibi devletlerin sömürgeci siyasetlerini sürdürmeleri karşısında hürriyet ve hâkimiyetlerini korumak, siyasî, askerî, ekonomik ve sosyal güçlerini birleştirmek gayesiyle kurulmuştur. Birliğin amacı 25 Eylül 1944'te imzalanan İskenderiye Protokolü ile ortaya konulmuş ve 22 Mart 1945'te yirmi esas ve üç ek maddeden oluşan Arap Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Daha sonra Libya (1953), Sudan (1956), Tunus ve Fas (1958), Küveyt (1961), Cezayir (1962), Güney Yemen (1967), Bahreyn, Uman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (1971), Moritanya (1973), Somali (1974), Filistin Kurtuluş Teşkilâtı (1976) ve Cibuti (1977) de birliğe katıldı. Bugün toplam üye sayısı yirmi birdir.

Teşkilât genel kurul, dâimî komisyonlar, genel sekreterlik ve yan kuruluşlardan oluşmaktadır. Genel kurul birliğin en yüksek organıdır. Görevi kararlar almak ve alınan kararların uygulanmasını denetlemektir. Ayrıca üyeler arasında veya üye devletler ile diğer güçler arasında çıkan anlaşmazlıklarda aracılık yapar. Üye devlet temsilcilerinden oluşan genel kurul, mart ve eylül aylarında iki defa, olağan üstü durumlarda en az iki üyenin çağrısı üzerine gerektiği her zaman toplanır. İttifakla alınan kararlar bütün üye devletleri, çoğunlukla alınan kararlar ise sadece kararı destekleyen ülkeleri bağlar. Dâimî komisyonlar kendi uzmanlık alanlarında çalışırlar ve çalışmalarını genel kurula sunarlar. Genel sekreterlik idarî birimlerin kendisinde toplandığı yönetim merkezidir; ayrıca çeşitli ülkelerde konsolosluk düzeyinde temsilcilikleri vardır. Genel sekreter beş yıl için üçte iki çoğunlukla ve

genel kurulca seçilir; kurulun aldığı kararları yürütmekle görevlidir. Yardımcılarını ve baş yöneticileri kendisi seçer. Sosyal, ekonomik, idarî, hukukî, siyasî, Filistin, enformasyon ve danışma alanlarında yardımcıları vardır. Kuruluşundan itibaren Kahire'de bulunan genel sekreterlik, Mısır'ın İsrail'le Camp David Antlaşması'nı imzalaması üzerine 1979'da Tunus'a nakledildi ve Mısır'ın üyeliği askıya alındı. 23 Haziran 1989'da Fas'ın Kazablanka şehrinde toplanan Arap Birliği Zirvesi'ne resmen davet edilen Mısır, on yıl aradan sonra birliğe yeniden döndü.

Kendi alanında uzmanlaşmış birçok özel kuruluş birliğe bağlı olarak çalışmakta ve dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Deniz Taşımacılığı Akademisi (Abudabi), Sivil Havacılık Konseyi (Rabat), **Arap Birliği Eğitim Kültür ve Bilim Teşkilâtı*** (ALECSO) (Tunus), Arap Tarımını Geliştirme Teşkilâtı (Hartum), Arap Endüstrisini Geliştirme Teşkilâtı (Bağdat), Arapça Yazmalar Enstitüsü (Kuveyt), İdarî İlimler Teşkilâtı (Amman), Posta Birliği (Tunus), Radyo Televizyon Birliği (Tunus), Telgraf Telefon Radyo Ulaştırma Birliği (Bağdat), Arap Medeniyetini İnceleme Enstitüsü (Bağdat) bu kuruluşlar arasında yer alır. Birliğe üye ülkeler aynı zamanda bu kuruluşların da üyeleridir.

Birlik siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel sahalarda ve savunma alanında faaliyet göstermektedir. İmzalanan ortak savunma antlaşmasına göre, herhangi bir üye ülkeye veya bu ülkenin silâhlı kuvvetlerine yapılan silâhlı saldırı, diğer ülkeler tarafından kendilerine yapılmış kabul edilmektedir. Siyasî alanda Libya, Fas, Cezayir, Tunus ve diğer bazı Arap ülkelerinin bağımsızlığa kavuşmasına katkıda bulunan birlik Filistin meselesine çözüm bulmak için de gayret göstermektedir. Buna karşılık Bağdat Paketi'nin imzalanması (1955), Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (Mısır-Suriye) kurulması gibi bazan üyeler arasında birleşme teşebbüsleri, bazan üye devletlerin kendi aralarında anlaşmazlığa düşmeleri, son olarak da Camp David Antlaşması ve Mısır'ın İsrail'i tanınması, birliğin tarihinde ciddi bunalımlara yol açtı. Arap - İsrail çatışması, Lübnan iç savaşı, Filistin Kurtuluş Teşkilâtı ile ilgili problemler, birliğin üzerinde durduğu başlıca konular arasında yer almaktadır. Her ne kadar siyasî ve askerî sahalarda bekleneni verememiş, genellikle dış dünyaya kar-

şı tek bir tavır benimseyememiş, İsrail Devleti'nin kuruluşunu ve genişlemesini engelleyememiş ve Filistin halkının vatansız kalıp dağılmasını önleyememiş ise de Arap devletlerinin bir birlik etrafında toplanmış olmaları, dünya siyasetinde Araplar'ın aleyhine olabilecek gelişmeleri yavaşlatıcı bir unsur olmuştur. Ayrıca dayanışmayı siyasî saha dışında güçlendiren çeşitli kuruluşlar kurup öğretim üyesi, uzman eleman ve öğrenci değişimini destekleyerek ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda başarılı çalışmalar ortaya koymuş, çok sayıda dergi, kitap vb. neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

R. W. Macdonald, *The League of Arab States: A Study in the Dynamics of Regional Organization*, Princeton 1965; Gassân Yûsuf Mezâhim, *el-Munazzamatü'l-'Arabiyyetü'l-mütehaşşışa fi niṭâkı Câmî'ati'd-düveli'l-'Arabiyye*, Kahire 1976; Hârûn Hâşim Reşîd, *Câmî'ati'd-düveli'l-'Arabiyye*, Tunus 1980; *Câmî'ati'd-düveli'l-'Arabiyye* (Merkezü Dirâsâti'l-vahdeti'l-'Arabiyye), Beyrut 1983; *The Middle East and North Africa 1988*, London 1987, s. 225-229; *Mişâku Câmî'ati'd-düveli'l-'Arabiyye ve ehemmu enzimetihâ* (Câmîatü'd-düveli'l-'Arabiyye), Tunus, ts.; Ronart, *CEAC*, s. 262-263; R. Santucci, "al-Djâmi'a al-'Arabiyya", *El2 Suppl.* (İng), s. 240-241.



EKMELEDDİN İHSANOĞLU

ARAP BİRLİĞİ EĞİTİM KÜLTÜR ve BİLİM TEŞKİLATI

(المنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم)

1945'te kurulan

Arap Birliği'nin bir alt kuruluşu.

Arapça adı el-Munazzamatü'l-Arabiyye li't-terbiyye ve's-sekâfe ve'l-ulûm'dur (İng. Arab League Educational Cultural and Scientific Organization = ALECSO). Bu teşkilât, üye ülkeler tarafından Birleşmiş Milletler UNESCO teşkilâtı örnek alınarak Arap dünyasında eğitim, kültür ve ilim faaliyetlerini birleştirmek ve Araplar arası birliğe katkıda bulunmak üzere kurulmuştur. 25 Temmuz 1970'te Kahire'de toplanan birinci ALECSO Genel Konferansı'nda teşkilâtın kuruluşu ilân edildi ve Arap Birliği Genel Sekreterliği'ne bağlı kültürel birimler ALECSO bünyesinde toplandı. Kuruluş statüsünün birinci maddesinde belirtildiğine göre amaç eğitim, kültür ve ilim vasıtasıyla Arap ülkelerinde fikir birliğini sağlamak, Araplar'ın dünya medeniyetine ayak uydurabilmeleri ve olumlu katkıda bulunabilmeleri için kültürel seviyeyi yükseltmektir. Teşkilât genel konferans, yönetim

kurulu, genel direktörlük ve yan kuruluşlardan oluşmaktadır. Genel konferans, teşkilâtın en yüksek organı olup görevi genel prensipleri ve siyaseti tayin etmek, kararlar almak ve uygulanmasını denetlemektir. İki yılda bir toplanan ve üye devletlerin beşer temsilcisinden oluşan genel konferansa üye devletler alfabetik sıraya göre başkanlık yaparlar ve bunu devletini temsilen eğitim kültür veya yüksek öğretim bakanlarından biri üstlenir. Yönetim kurulu ise üye devletlerin birer temsilcisinden meydana gelir; Genel konferansın kendisine verdiği yetkiye dayanarak çalışır ve onun aldığı kararları uygular. İdarî birimleri kendisinde toplayan ve kuruluşundan itibaren Kahire'de bulunan genel direktörlük, Mısır'ın İsrail'le Camp David Antlaşması'nı imzalaması üzerine 1979'da üyeliği dondurulan Mısır'dan Tunus'a, alt kuruluşlar da bazı Arap şehirlerine nakledildi. Genel direktör, direktörlüğün bütün sorumluluklarını yerine getirir ve genel konferansa teşkilâtın çalışmaları hakkında rapor sunar.

Kendi alanında uzmanlaşmış birçok özel kuruluş, teşkilâta bağlı olarak çalışır. Bunlar genel direktörlükte ve genel direktörlük dışında olmak üzere ikiye ayrılır. Genel direktörlükte eğitim, kültür, tabii ilimler, dokümantasyon ve enformasyon, haberleşme, idarî ve malî işler birimleri yer almaktadır. Genel direktörlük dışındaki kuruluşlar ise şunlardır: Okur Yazarlık ve Yetişkinler Eğitimi Teşkilâtı (Kahire 1967; Bağdat 1978), Arap Yazmaları Enstitüsü (Kahire 1946; Küveyt 1980), Arap Tercüme (Arapçalaştırma) Koordinasyon Bürosu (Fas 1961), Okuma Yazma Eğitmeni Yetiştirme Merkezleri (Trablus ve Bahreyn 1976), Har-tum Milletlerarası Arap Dili Enstitüsü (1974), Arap İnceleme ve Araştırmaları Enstitüsü (Kahire 1953; Bağdat 1979), Aden Körfezi ve Kızıldeniz Çevre Programı (Cidde 1980), Doğu Afrika Bölge Bürosu (Mogadişu 1978), Arap Devletleri Eğitim Teknolojisi Merkezi (Küveyt 1975), UNESCO Daimî Bürosu, Eğitim, Kültür ve Bilim Millî Komisyonları (üye ülkelerin hepsinde) ve daimî delegeler.

ALECSO Arap nüfusunun malî kaynaklarını, maharet ve kabiliyetlerini en iyi bir şekilde birleştirmek ve Araplar'ı bütünleşmiş bir toplum haline getirebilmek için uzun ve orta vadeli iki çalışma planı hazırlamıştır. Bunlar 1978'de genel konferansın hazırladığı, 1982-2000 yılları arasında kapsayan uzun vadeli ve 1982-1988 yıllarını kapsayan orta va-

Arap
Birliği
Eğitim
Kültür
ve Bilim
Teşkilâtı'nın
amblemi



deli planlardır. ALECSO kuruluş amacına uygun olarak eğitim, kültür, teknoloji, sosyal ve tabii ilimler, dokümantasyon ve enformasyon alanlarında önemli çalışmalar yapma gayretinde olup millî ve milletlerarası teşkilâtlarla yardımlaşmaktadır. Uzman eleman, öğretim üyesi ve öğrenci değişimini sağlamak, öğrencilere burs vermek ALECSO'nun görevlerindendir. Arap yazmalarını toplamak ve korumak üzere müstakil bir enstitü kurulmuş, ilmî araştırma ve yayıncılıkta önemli mesafeler katedilmiştir. Uzman kuruluşlar kendi alanlarıyla ilgili yayın yapmakta, eğitim programları düzenleyip seçkin eleman yetiştirmektedirler. Teşkilât Arap kültürünü, tarihî eser ve şehirleri, özellikle işgal altındaki Kudüs şehrini, eğitim ve kültür kuruluşlarını siyonist yayılmacılığa karşı korumak ve Filistin mirasını yaşatmak için gayret göstermektedir.

Siyasî saha dışında Arap milletleri arasında dayanışmayı güçlendiren ALECSO hükümetler, resmî, gayri resmî ve milletlerarası kuruluşlar nezdinde Arap dünyasının karşılaştığı problemlere karşı Araplar'ı şuurlandırmak, onları sosyal ve kültürel yönden geliştirmek için çalışmalar yapmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gassân Yûsuf Mezâhim, *el-Munazzamatü'l-'Arabiyyetü'l-mütehaşşışa ft niḥâkı Câmî'atü'd-düvelî'l-'Arabiyye*, Kahire 1976; Hârûn Hâşim Reşid, *Câmî'atü'd-düvelî'l-'Arabiyye*, Tunus 1980; *Arab League Educational Cultural and Scientific Organization*, Tunus 1982; *Merkezü Dirâsâtü'l-vaḥdetü'l-'Arabiyye*, Câmî'atü'd-düvelî'l-'Arabiyye *el-vâkı' ve't-tumûh*, Beyrut 1983; *The Middle East and North Africa* 1984-85, London 1984, s. 199; *el-Munazzamatü'l-'Arabiyye li't-terbiyye ve's-şekâfe ve'l-'ulûm*, Tunus 1989.



EKMELEDDİN İHSANOĞLU

ARAP CAMİİ

İstanbul'da Galata'da
kiliseden çevrilme en büyük cami.

Caminin, Emevî Kumandanı Mesleme b. Abdülmelik tarafından 97-99 (716-717) yılları arasında yapılan İstanbul kurtuluşu sırasında inşa edildiği yolunda-

ki rivayetin aslı olmadığı bilinmektedir. Bizans'ın müslümanlar için yapılmasına müsaade ettiği mescidin ise şehrin içinde olduğu anlaşılmaktadır. Galata'da VI. yüzyıla ait Aya İrini (Hagia Eirene) Kilisesi'nin kalıntıları üstünde, İstanbul'da Latin hâkimiyeti yıllarında (1204-1261), muhtemelen Katolikler tarafından San Paolo adında bir kilise yapılmış, fakat kesin olarak XIV. yüzyıl başlarında bu yapı Dominiken tarikatı mensuplarının eline geçerek aynı yerde büyük bir manastır ile San Paolo ve San Domenico adına yeni bir kilise inşa edilmiştir. XIV ve XV. yüzyılın ilk yarısında pek çok İtalyan buraya gömülmüştür.

Fetihten sonra, fethedilen şehirlerde en büyük kilisenin camiye çevrilmesi usulüne uyularak bu kilise de bizzat Fâtih Sultan Mehmed vakfı olarak 1475'e doğru camiye çevrilmiştir. Fâtih vakfiyelerinde Galata Camii olarak adı geçen MESA DOMENKO Kilisesi burası olmalıdır. Ancak İspanya'daki Benî Ahmer-Benî Nasr İslâm Devleti'nin 1492'de sona ermesi üzerine, oradan göç eden müslümanların bu cami çevresine iskân edilmeleri üzerine burası Arap Camii adını almış ve esasının müslüman Araplar tarafından fetihten evvel kurulduğu efsanesi buradan doğmuştur. Kilisenin, Türk mimarisine tamamen yabancı bir biçimde olan kare planlı çan kulesinin Suriye'deki ve bilhassa Şam'daki Emeviyye (Ümeyye) Camii minarelerine çok benzemesi de bu efsaneyi destekleyen bir unsur olmuştur.

Cami III. Mehmed (1595-1603) zamanında tamir edilmiş ve XVII. yüzyıl sonlarında çevresini saran evler yıktırılmıştır. Azapkapısı'nda güzel bir sebil-çeşme ile 1956'da yıktırılan bir sıbyan mektebi vakfeden II. Mustafa'nın zevcesi ve I. Mahmud'un annesi Sâliha Sultan Arap Camii'ni hem tamir ettirerek genişletmiş, hem de 1147'de (1734-35) yeni bir şadırvan yaptırmıştır. Cami 6 Cemâziyelevvel 1222'de (12 Temmuz 1807) bir yangın geçirmişse de hemen tamir edilmiştir. Bu tamir sırasında, Dîvân-ı Hümâyun kâtiplerinden Hacı Emin Efendi tarafından binanın manzum bir tarihçesi yazılarak taşla işlenmiş ve bu levha mihrabın sağındaki duvara tesbit edilmiştir. Bu manzumede caminin esasının Mesleme'ye dayandığı uzun uzadıya anlatılmıştır. 1285'te de (1868-69) Sultan II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan, kocası Mehmed Ali Paşa ile birlikte avlunun altına bir sarnıçla bugün görülen şadırvan-